

II. RÁKÓCZI FERENC *EGY BŰNÖS VALLOMÁSA* CÍMŰ MŰVÉNEK ÚJRAÉRTÉKELÉSÉHEZ

ON THE REVALUATION OF *THE CONFESSION OF A SINNER* BY FERENC RÁKÓCZI II

Tüskés Gábor

az irodalomtudomány doktora, egyetemi tanár, osztályvezető, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet
tuskes.gabor@btk.mta.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány az elmúlt öt évben az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetében végzett kutatás eredményeit összegzi. A francia- és törökországi száműzetésben 1716–1720 között latin nyelven írt *Egy bűnös vallomása* az európai önéletrajzi irodalom különleges darabja. Egyszerre történeti, eszmetörténeti forrás és személyes dokumentum. Szubjektivitása Jean-Jacques Rousseau és a 19. századi politikus-önéletrajzok és az önéletrajzi regény felé mutat. A dolgozat vizsgálja a műfaji sajátosságokat, Rákóczi „bűn”-koncepcióját, fikció és „valóság” viszonyát, az önábrázolás stratégiáit és az elbeszélésmódot.

ABSTRACT

The paper sums up the results of a research project, carried out in the Institute for Literary Studies of the Hungarian Academy of Sciences in the last five years. Written in French and Turkish exile between 1716 and 1720 in Latin, *Confessio peccatoris* had its genesis at an intersection of various cultures in European autobiography. It is a unique source for history and the history of thought, and a moving personal document. Its subjective quality belongs to literature before Samuel Richardson and Rousseau. The paper examines the genre, the concept of ‘sin’, the relation between fiction and ‘reality’, the strategies of self-portrayal, and the ways of narration.

Kulcsszavak: önéletrajz, száműzetés, janzenizmus, fikció, védőirat

Keywords: autobiography, exile, Jansenism, fiction, apology

Az író Rákóczi Ferenc ma jóval kevésbé él a köztudatban, mint a fejedelem, s mint azt írásai alapján megérdemelné. A Rákóczi-kor posztromantikus, pozitivistá, szel-
lemtörténeti és marxista szemléletű historiográfiáját egyaránt mérceként határozta meg az ideológiai célzat és a nemzeti függetlenségi gondolat alkalmazása. Szélsőséges elfogultságok, legendák és elméletek vetültek rá a korra és Rákóczi alakjára,

melyet a közvélemény, a politika és a történészek egy része igyekezett kisajátítani. Az *Egy bűnös vallomása*nak összefüggésből kiragadott részletei, a hamis Rákóczi-kultusz és az ezekhez kapcsolódó téves értelmezések folyamatosan befolyásolták a historiográfiát, az irodalmat, a történelemszemléletet és a nemzeti önértelmezést. A történeti kutatás csak az utóbbi időben kezdte felismerni a mű alapvetően irodalmi karakterét (Köpeczi, 1991, 489–503.; R. Várkonyi, 2007).

Az *Egy bűnös vallomása* (eredeti latin címén *Confessio peccatoris*, a továbbiakban *Confessio*) Rákóczi legismertebb, legtöbbit vitatott, eltérő nézőpontokból megközelített munkája. Sokáig különféle fenntartások és félreértések akadályozták az irodalom-, stílus- és eszmetörténeti jelentőségének megfelelő megítélését. Egyedi atmoszférával rendelkező, egyetemesen egyéni és partikuláris mű, mely kihívja a koronként változó értelmezést. Megismerhető belőle egy kor „reális” világa, s feltárulnak egy rendkívüli ember megrendülései, szenvedélyei, drámái és problémái. Kirajzolódik belőle egy szenvedő és kiszolgáltatott, de a szenvedésből és kiszolgáltatottságból kiutat kereső személyiség portréja. A heroizálás, a mesterséges deheroizálás és a függetlenségi eszme következetes összekapcsolása révén a mű egy nemzeti hős megkonstruálásának is az alapidokumentuma.

A *Confessio* az európai önéletrajzi irodalom különleges alkotása. Eltérő értékrendek, kultúrák, mentalitások, politikai rendszerek és hatalmi elképzelések metszéspontján, Franciaországban és Törökországban 1716 és 1720 között keletkezett. Májig hiányzik a latin szöveg kritikai kiadása, ami alapul szolgálhatna egy új, megbízható magyar fordításhoz (Tüskés, 2016a). A ma forgalomban lévő fordítás negyven éve látott napvilágot, s mindössze kétszer jelent meg azóta jegyzetekkel és utószóval önállóan (Rákóczi, 2003). Az elmúlt évtizedekben több részvizsgálat született, de nem történt meg a tanulságok összegzése. Az öt éve folyó kutatás során – többek között – elkészült a *Confessio* 18. századi teljes francia fordításának kritikai kiadása (Rákóczi, 2020), megjelent a *Confessio* és az *Emlékiratok* (eredeti francia címén *Mémoires*) angol nyelvű adaptációja (Rákóczi, 2019a; 2019b), s együttműködés jött létre a *Confessio* latin szövege kritikai kiadásának előkészítőivel (Aradi et al., 2020).

Élete nagyobbik részében Rákóczi két szerepet kapcsolt össze: a fejedelem és az író szerepét. Miután fejedelemként elbukott, az írott szót használta fel arra, hogy megkísérelje megmagyarázni a bukást, jelentéssel ruházza fel azt, s valamiképp kibéküljön vele. Két önéletrajzi munkájában, a *Confessióban* és az *Emlékiratokban* életének részleteit tudatosan átrendezte egy később elfogadott morális rendszer perspektívájából, s kiterjedt retorikai eszköztár birtokában ábrázolta. Mindkét mű számvetés: bemutatja Rákóczi önértelmezésének változását, leképezi a politikai és a vallási szféra összefonódását gondolkodásában, reflektálja az átélt fizikai, mentális és lelki megrázkódtatásokat, s feldolgozza a veszteséget. A két mű szorosan összetartozik, s kölcsönösen segíti a másik megértését.

A *Confessio* műfaja spirituális életrajz, mely dokumentálja a küzdelmet Rákóczi személyes, jellembeli és szellemi azonosságáért a gyökeresen megváltozott élethelyzetben. A historiográfia, a kortörténet, a személyes feljegyzés és a szépirodalom (fikciós irodalom) határterületén helyezkedik el. Illeszkedik a folyamatba, melynek során a vallási-spirituális jellegű önéletírás Európa-szerte újra felvirágzott a 17–18. század fordulóján. Elővételezi az önéletrajzi műfajok fokozódó szubjektívizálódását, az individuális karakterű vallomás elvilágiasodását és térhódítását a 18. század második felében. A gyermekkor részletes ábrázolásával előre jelzi ezen életszakasz jelentőségének megnövekedését az önéletrajzokban a század végén.

A *Confessióban* sajátosan keverednek az önéletrajzi, vallási és politikai műfajok, szövegtípusok. Váltakozik az objektív és szubjektív látásmód; valóság és fikció, *historia* és *fabula*, múlt, jelen és jövő többszörösen egymásra rétegződik. Jellemző a belső és a külső világ folyamatos kölcsönhatása, az önfeltárás és önelrejtés együttes jelenléte. Az életrajzi és a történelmi tények gyakran alárendelődnek a szerzői célkitűzésnek. Az önmagával szembeni kétely és a fejedelmi öntudat kettőssége, az önstilizálás és a mitizáló tendencia végigvonul az egész munkán. Rákóczi kivételes irodalmi, politikai és vallási műveltség birtokában dolgozott (Knapp–Tüskés, 2014; Knapp, 2019).

A szerzői motiváció a *Confessio* egyik gondosan elrejtett kérdése. A grosbois-i kolostori magányt Rákóczi az emlékezés, az intenzív erkölcsi-lelki-vallási eszmélődés helyeként ábrázolja, visszavonulását ugyanakkor valami új utáni vágyakozás és készülődés világi-intellektuális aktusaként jeleníti meg. A magány és a száműzetés arra a szatmári békekötés után irracionálissá vált eszmére összpontosította figyelmét, amely kivételes értéké formálódott számára, s amelyet a legélesebb támadás ért: az önálló erdélyi fejedelemséghez való ragaszkodás ideájára. Az ehhez való jog igazolása a mű egyik alapgondolata. Másfelől a felismerés, hogy Magyarország „felszabadítását” jelentős áldozatok árán sem tudta megvalósítani, korábbi státuszának elvesztésével együtt súlyos traumát okozhatott. A trauma feloldására tett egyik kísérlet a *Confessio*.

A szerzői program ugyancsak összetett. A múlttal való számvetés során Rákóczi kutatja a cselekedetek alapelveit, melyek felmutatását hasznosnak tartja az olvasónak. Megkísérli mások számára is jelentéssel bíró egységbe rendezni az életrajzi, politikai és diplomáciai eseményeket, saját egykori és aktuális önértelmezését, s megpróbálja összhangba hozni addigi életét az önmagával kiegyezést kereső én új, ideális képével. Törekszik arra, hogy az önfeltárás révén megalkossa irodalmi énjét, megformálja, kiegyesítse és korrigálja az utókornak szánt arcképét, s emléket állítson önmagának mint a hazájáért minden áldozatra kész, de a világi élettől elfordult, megcsalt, a keresztény értékekhez megtért, esendő embernek. A rejtett célok között előkelő helyen áll az önigazolás, a személye és műve ellen felhozható vádak cáfolata. Az apologetikus cél

alapvetően strukturálja és irányítja az írói én emlékezetét, befolyásolja a szöveg kompozícióját.

A *Confessióból* kirajzolódó világképben egyrészt jelen vannak a hagyományos vallási elemek, középpontban az isteni gondviselés, elhivatottság és ítélet eszméivel, a bűn és bűnhődés, bűnbánat és vezeklés kérdéskörével, valamint a hittel a fejedelmi hatalom visszaállításának lehetőségében. Másfelől Rákóczi bírálja a klérust, a teológusokat, a jezsuiták túlzott befolyását és a képmutató vallásosságot, ítéletet mond az abszolutista állam túlzásairól, s állást foglal a gondolatszabadság és a vallási tolerancia mellett. A modern eszmék iránti elkötelezettségét tanúsítja, hogy kiáll az uralkodók népért vállalt felelőssége, a társadalmi és politikai megújulás, az egyéni választás és a haza ügye mellett.

Az irodalmi megformálást befolyásolták az önéletrajzi műfajok poétikáját alakító tényezők: a szerző identitásteremtő kísérletei, lelki diszpozíciója és retorikai iskolázottsága, egy kulturálisan beágyazott, társadalmilag elfogadott szabály- és elvárásrendszer, továbbá az egykori és az aktuális társadalmi helyzet és életmód feszültsége. Egyszerre van jelen a múltban „tévelygő”, cselekvő „én” és a narratív „én”, aki a jelenben ábrázolja, megítéli, kommentálja és magyarázza a cselekvő „én” tetteit. Fontos sajátosság az egyéni tapasztalat fikcionalizálása, az önlátatás igénye és a törekvés az önértékelés, a társadalmi státusz és a lelki stabilitás biztosítására, a tökéletesség látszatának fenntartására. A szerző és olvasó párbeszéde erősen behatárolt.

A három könyvre tagolt epikai szerkezet különlegessége, hogy Rákóczi egységes koncepcióba foglalja, és folyamatosan egymásba csúsztatja az életrajzi, történeti, politikai és diplomáciai eseményeket, az írás idején fennálló lelki folyamatokat és a gondolati reflexiókat. Állandó párbeszéd folyik Rákóczi tettei és önreflexiója, létállapota és érzelmi kondíciója, fizikai mozgása, személyi és tárgyi környezete között. A szerző széles narratív ívet rajzol a kiválasztottságtól a világi sikereken és küzdelmeken át a legnagyobb nyomorúsáig. Változatos módon törekszik arra, hogy elterelje a kétféle „én”-t szétválasztani kívánó kritikus figyelmet. Saját személyén kívül az idő múlása, az egyéni sors alakulása, a nemzeti ügyek és a spirituális-elméleti reflexiók összekapcsolása és egymásra vonatkoztatása tartja egyben az elbeszélést. A hontalanság és a száműzetés a mű egyik központi szervező alakzata. A magánnyal kapcsolatos fejtegetések révén a munka illeszkedik az elvonultsággal foglalkozó európai meditációs hagyományba.

Az én-elbeszélés sajátosságai között első helyen áll az alcímben adott szerzői meghatározás: a mű *soliloquium*, azaz a szerző önmagával és Istennel (Jézussal) folytatott beszélgetése, mely egy több személlyel és a majdani olvasókkal folytatott, fiktív dialógust takar. Fontos vonás az események sűrítése, szelektálása, a vallási túlfűtöttség és a gondolatok időnként parttalan áradása. Az elbeszélő és meditatív részek váltakoznak, egymásba fonódnak, bizonyos motívumok ismétlődnek. Valóság és fikció folyamatos kölcsönhatásban áll. A fiktív elemek

átszövik az ún. valóságot, s a szubjektum történeti alakból fokozatosan irodalmi szereplővé válik.

Komplex viszony fűzi a *Confessiót* a fő irodalmi mintához, Aurelius Augustinus *Vallomásai*hoz. Rákóczi átveszi és utánozza Augustinus bűnbánó magatartását, szóhasználatát és gesztusait, s beépíti azokat a saját énjébe és művébe. Azonosak a konfesszió folyamatának fő lépései: az elfordulás a világtól, a lélek befelé fordulása és az Istenhez térés. Mindkét munkát jellemzi az emlékek átpoétizálása, a szimbolikus nyelvhasználat és a morális útmutatás igénye, a bűn és bűnbánat téma központi szerepe. Mindkettőben többszörösen egymásra rétegződik a történeti személy, a magánember, a szerzői szerep és a saját képét megalkotó irodalmi alak. Ugyanúgy, mint Augustinusnál, a *Confessióban* is állandóan keveredik az Istenhez forduló imádság és az olvasóra irányított, retorikai eszközökkel gondosan megformált beszéd.

A szerzői szerep különösen összetett: Rákóczi egyszerre olvasó, elbeszélő, szónok, politikai elmélkedő, laikus teológus, ugyanakkor önmaga tanúságtevője, cenzora, védelmezője, gyógyítója. A különböző idősíkok gyakran egymásba csúsznak, az ok-okozati összefüggések és a mellérendelt viszonyok időnként felcserélődnek. Az előadásmódot fokozott szubjektivitás, érzelmileg vezérelt felfogás és egy sajátos egységesítő optika jellemzi. Rákóczi törekszik az öngazolásra és a felelősség áthárítására. Előfordul, hogy többértelmű, szimbolikus tartalmú leírásokat ad.

A bűn–bűnbánat és a büntetés–bűnhődés a *Confessio* központi gondolati alakzata. Rákóczi kettős lelki küzdelmet jelenít meg a „bűnös” és a „megtért” fejedelem, a bűn és az erény között (Tüskés, 2016–2017). „Megtérését” úgy ábrázolja, hogy megszabadult az önszeretettől, s felébredt benne Isten szeretete. A bűnnel kapcsolatos fejtegetések paradoxont takarnak: saját „bűnösségének” felismerése teszi lehetővé, hogy kedvező fényben tüntesse fel „megtért” önmagát, és egzisztenciális szükséghelyzetét erkölcsi győzelemként ábrázolja. Az úgynevezett „bűnök” kivétel nélkül utólagos minősítések (Tüskés, 2016b).

A bűnök tipológiája részben augustinusi mintát követ. Már az I. könyv elején megjelenik az el nem követett bűn motívuma, ugyanakkor – eltérően Augustinustól – Rákóczi gyermekkorának ártatlanságát hangsúlyozza. A „bűn” kifejezéssel és annak szinonimáival illetett cselekedetek a magánember, a fejedelem és mások „bűnei”-nek csoportjára oszthatók. Az ún. „bűnök” kapcsán Rákóczi filozófiai, antropológiai kérdéseket is érint, mint például a bűn és a kegyelem mibenléte, egymáshoz fűződő viszonya. Felfogása hagyományos teológiai keretbe illeszkedik: az ember eredendően „bűnös” és egyben Isten képmása, miközben az előbbi hangsúlyozza. A saját bűnösség kiemelése kettős szerepet tölt be. Teológiai szempontból a megtérés, a bűnbánat és a veszélyhelyzetek túlélése Rákóczi kiválasztottságát és az isteni kegyelem működését bizonyítja; narratológiai szempontból a korábbi bűnösség az elbeszélés kiinduló helyzete, melyen túljutva a fejedelem

eljut a megtéréshez. A bűnös mivolt ismételt tematizálása jórészt a grosbois-i karmalduli kolostorban megismert augustinusi–janzenista erkölestani munkák és értékrend hatásának tulajdonítható (Tüskés, 2015).

A bűnbánat alapvetően kettős szerepet tölt be a *Confessió*ban: egy lélektanit, az elvesztett önazonosság visszanyerése és egy vallásit, az Istenhez fűződő megromlott kapcsolat helyreállítása érdekében. Mindezzel a *Confessio* külön fejezetet alkot a kora újkori Augustinus-recepció történetében. Csínyek bűnné nagyításával, morálisan kétes tettek felismerhetetlenné stilizálásával, kicsinyítésével és elhallgatásával Rákóczi relativizálja az objektív erkölcstről vallott hagyományos elképzelést, s elővételezi a természeti morál fogalmának térhódítását a felvilágosodás idején.

A fikció és valóság viszonyának megítélésében látni kell, hogy gyakran egymásnak és a *Confessió*nak is ellentmondó történeti források szólnak az elbeszélthadi, politikai, diplomáciai és más eseményekről. Némely esetben a források nem igazolnak vagy megkérdőjeleznek bizonyos részeket. Előfordul, hogy a *Confessio* és az *Emlékiratok* részben másként adnak elő egy eseményt, vagy másként vélekednek ugyanarról a személyről. Nem ritkák a szándékos elhallgatások, a heroizált epizódok és a szubjektív értelmezések.

Az írói magatartást befolyásolja Rákóczi határozott célra irányuló szemlélete, teocentrikus felfogása és törekvése a földi bukás megnevesítésére a spirituális tapasztalatban. Mindvégig jelen van a csalódott fejedelem perspektívája és megváltozott viszonya a többségi politikai diskurzushoz. Ráébredt: csupán eszköz volt egy önmagán, Magyarországon és Erdélyen messze túlmutató játszmában, a modern diplomácia kompromisszumai túlléptek az általa képviselt heroikus hiten, s nélküle kezdődött meg Európa nagyhatalmi újjárendezése.

A kérdésre, hogy milyen értelemben használható a *Confessio* történeti forrásként, ma még nem adható teljes értékű válasz. Az eddigi vizsgálatok szerint alapvető vonás a valóságközeli ábrázolás és a fikció állandó keveredése, s a kettő között számos átmeneti forma és fokozat található (Tüskés, 2018). A fikció gyakran szolgál a hitelesség létrehozásának vagy növelésének eszközeként. Rákóczi változatosan alkalmazza az irodalmi stilizálást, s tudatosan válogat a múlt eseményeiből. Más-más időbeli távlatból, különböző részletességgel, eltérő érzelmi hangsúllyal beszél el az eseményeket. Az eltérő részletességű előadásnak számos különféle oka lehet.

Gyakori a perspektívaváltás, s a mű nem mentes a belső ellentmondásoktól sem. Mindvégig megfigyelhető a törekvés az életút célirányos, vallási-mitikus áthangolására. Az önvád valójában a felmentéskérés eszköze. Rákóczi csak ritkán tematizálja saját felelősségét a történektért; ennél hangsúlyosabb, hogy áldozatként mutatja be önmagát. Többször igyekszik elfedni helyzetmegítélő képességének egykori hiányát, s áthárítja a felelősséget másokra vagy a körülmények kedvezőtlen alakulására. Az önvád és az apológia mindvégig keveredik.

A *Confessio* több fiktív eleme valós tényként épült be a historiográfiába az elmúlt évtizedekben. A mű szubjektív hitelessége és érzelmi őszintesége megkérdőjelezhetetlen, de történeti forrásként csak a legszigorúbb kritikával használható. A szöveg jelentős részben Rákóczi benyomásainak, emlékeinek, véleményeinek, kritikájának és önkritikájának a száműzetés állapotában született lenyomata. Az utólagos reflexiók, kommentárok és értelmezések szorosan összeszövődnek az események elbeszélésével, az egykori vagy egykorinak beállított megfontolások és kétségek felidézésével. Az utólag előadott indítékok, érvek, helyzetmegítélések és hivatkozások nem vetíthetők vissza korábbi időszakokra, s mindvégig különböző valóságszintekkel érdemes számolni. Szükséges pontosítani a műfaji besorolást: a spirituális önéletrajz és vallomás mellett a *Confessio* egyben védőírat.

A különböző értékszerkezetek, eszmei, irodalmi és politikai törekvések együttesen paradox vonásokat hoztak létre (R. Várkonyi, 1985). A műnek egyfelől komoly műfaj- és fejlődéstörténeti szerepe van, s több vonatkozásban a világi tárgyú vallomások, Rousseau és a 19–20. századi politikus-önéletrajzok felé mutat. Másfelől számos ponton egy korábbi korszak irodalmiságához, világfelfogásához és emberképéhez kapcsolódik. Rákóczi tudatosan eltávolodott a világi irodalmi műveltségtől, és közeledett a Bibliához, Augustinushoz, a teológiai augusztinizmushoz és a janzenista morálfilozófia negatív antropológiájához. Állandóan keveredik és egymásba játszik a történeti látásmód és a metafizikai, allegorikus, helyenként misztikus szemlélet és terminológia.

A *Confessio* irodalmi értékei közé tartozik a vallomásforma egyéni imitációja, a megtéréstörténet elbeszélést strukturáló szerepe, a szemléletes korrajz, a „belső történelem” felfedezése és a lelki küzdelem reflektálása. Ide tartozik a szubjektív önábrázolás, a szenvedélyes hang és a folyamatos önelemzés, továbbá az események egy részének novellisztikus megformálása. Miközben koncepciózusan rendezi el az anyagot, Rákóczi a kiemelés, elhagyás, időbeli átrendezés, átértelmezés, jelentésadás, elrejtés és szelektálás narratológiai műveleteit hajtja végre. Prózástílusuk mindvégig gondosan ritmizált, emelkedett, a jelenetkezés dinamikája és a szöveg dialogikus szerkesztése változatos. Rákóczi egyéni módon adaptálja a bibliai és az augustinusi frazeológiát, tipológiát, témákat és motívumokat. „Én”-je a legkülönfélébb arcokban, álarcokban, képekben és metaforákban jelenik meg. A szerző és az elbeszélő, a fikció és a valóság, valamint a különböző perspektívák váltogatása, egymásra vonatkoztatása többszólamú előadást hozott létre, ami a modern elbeszélésmódok felé mutat.

Rákóczi különböző archaikus és modern diskurzusok között próbált közvetíteni. Miközben követi az intellektuális-rationális és a spirituális-etikai szférák összetartozásának antik eredetű hagyományát, megújítja az augustinusi és más mintákat, s több modellre támaszkodik a szerzői személyiség létrehozásában. A teológiai fejtegetések középpontjába a janzenizmus körüli viták aktuális kérdéseit állította, melyek a 18. század végéig megőrizték jelentőségüket, s fontos

szerepet játszottak például a francia forradalom egyik fontos alakja, Henri Grégoire abbé radikális emberbaráti, politikai és vallási nézeteinek formálódásában.

A *Confessio* egyszerre idealizált önarckép, történeti dokumentum és egy individuális egyéniség eredeti megnyilatkozása. Egyaránt jelen van benne a történelmi és a személyes múlt tárgyiasított emlékezete, a metafizikai-üdv-történeti látóköri, a szubjektív lélektani perspektíva és a morális értelmezés. A mű „érzékeny” szöveg, mivel több műfaj és szövegtípus sajátos egyvelege alkotja, s két, egymással ellentétes erő, Rákóczi régi és az írás idején működő új énje alakítja. A két, egymással szemben álló identitás párbeszéde végigvonul az egész szövegen.

Rákóczi ellentmondásos szubjektívizmusa egyszerre emlékeztet Michel de Montaigne gondolkodására, és elővételezi Rousseau önmagát végletesen kiszolgáltatató önarcképét. Az önábrázolás mutatja a modern „én” kialakulását, amelyben megjelennek benne a töredékesség tudatának első jelei, s érzékelhető a szubjektum bizonytalansága és autonómiájának elvesztése. Rákóczi érzékenyen regisztrálja a lélek rezdüléseit, részletesen ábrázolja a gyermekként elszenvedett megaláztatásokat, tematizálja a nevelőapjához, Thököly Imréhez fűződő ambivalens viszonyt, és felveti az érőben lévő nemiség problémáját. Mindezzel megvilágít olyan folyamatokat, melyekre csak újabban figyelt fel a lélektan és a magatartáskutatás. A *Confessio* elővételezi az önéletrajzi regény 19. századi műfajának azt a típusát, melyben a közéleti szereplők a hazafiúi cselekedetek igazolásával, az életút történelmi jelentőségének tudatosításával és személyiségük idealizált bemutatásával igyekeznek meggyőzni az olvasót arról, hogy pályájuk a lehetőségek és választások feszültségében alakult.

IRODALOM

- Aradi Cs. E. – Hámori Nagy Zs. – Tüskés G. (2020): A *Confessio peccatoris* fordításkézirataihoz. In: Boros I. – Takács L. (szerk.): *Fideliter servanda. II. Scriptorium konferencia*. Pannonhalma, 2018. május 7–8. Budapest, Szent István Társulat, 9–29.
- Knapp É. (2019): II. Rákóczi Ferenc Aspirationes/Aspirations című művének irodalmi mintáihoz. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 123, 433–464. http://real-j.mtak.hu/13864/14/ItK_2019_4_vagott_beliv.pdf
- Knapp É. – Tüskés G. (2014): La bibliothèque de Rodostó (Tekirdağ, Turquie) du prince François II Rákóczi. Nouvel essai de reconstitution. *Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte*, 39, 2, 185–208. http://real.mtak.hu/34946/1/WNzB_39%2C2_Knapp_T%3%BCskes-1.pdf
- KÖPECZI B. (1991): *A bujdosó Rákóczi*. Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://mek.oszk.hu/06600/06699/06699.pdf>
- Rákóczi F. (2003): *Vallomások*. (ford. Szepes E., jegyzetek Hopp L., utószó Hopp L., Szepes E.) Budapest, Alexandra (1. kiadás: Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1979, a 2003-as kiadás változatlan utánnomása: 2019)
- Rákóczi II, F. (2019a): *Confessio peccatoris. The Confession of a Sinner*. (Transl., notes by Adams, B., preface by Evans, R., essay by Tüskés, G.) Budapest: Corvina

- Rákóczi II, F. (2019b): *Memoirs. The Memoirs of Prince Ferenc Rákóczi Concerning the War in Hungary 1703 to the End*. (Transl., notes by Adams, B., essay by Tüskés, G.) Budapest: Corvina
- Rákóczi F. II (2020): *Confession d'un pécheur*. Traduite du latin par Chrysostome Jourdain. Édition critique avec introductions et notes établie sous la direction de Tüskés, G. (*Bibliothèque d'études de l'Europe centrale*) Paris: Honoré Champion (megjelenés: 2020 november)
- R. Várkonyi Á. (1985): A *Confessio* értékrendszere. *Levéltári Közlemények*, 56, 1, 215–225. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_56/?pg=222&layout=s
- R. Várkonyi Á. (2007): Narráció és elmélkedés II. Rákóczi Ferenc *Confessio peccatoris* című művében. In: Balázs M. – Gábor Cs. (szerk.): *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*. Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó–Bolyai Társaság, 167–199. <http://www.iti.mta.hu/Emlkezet-kotet.pdf>
- Tüskés G. (2015): A janzenizmus kutatásának néhány kérdéséhez. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 119, 161–180. <http://real.mtak.hu/30752/1/tuskes.pdf>
- Tüskés G. (2016a): A *Confessio peccatoris* kiadás- és fordítástörténetéhez. In: Bitskey I. – Fazekas G. T. – Luffy K. et al. (szerk.): *In via eruditionis. Tanulmányok a 70 éves Imre Mihály tiszteletére*. Debreceni Egyetemi Kiadó, 138–148. <http://real.mtak.hu/43207/1/TuskesGaborIM70.pdf>
- Tüskés G. (2016b): Schuld und Sühne in der *Confessio peccatoris* von Fürst Ferenc Rákóczi II. *Simpliciana*, 38, 379–414.
- Tüskés G. (2016–2017): Psychomachie d'un prince chrétien: Au carrefour des genres autobiographique et religieux. François II Rákóczi: *Confessio peccatoris*. I–II. *Chroniques de Port-Royal*, 66, 401–426.; 67, 323–341. <http://real.mtak.hu/42919/>
- Tüskés G. (2018): Fikció és valóság a *Confessio peccatoris*ban. A lengyelországi emigráció ábrázolása. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 122, 565–579. <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2018-5/tuskes.pdf>